

prejeto: 2007-03-09
izvirni znanstveni članek

UDK 329.18.019.51(450.361 Trst)"1930"

SLOVANSKI TERORISTI: FAŠISTIČNA RETORIKA IN PROCES V TRSTU LETA 1930

Borut KLABJAN

Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, SI-6000 Koper, Garibaldijeva 1
e-mail: borut.klabjan@zrs.upr.si

IZVLEČEK

Članek se ukvarja s propagandistično retoriko fašističnih oblasti in režimskega tiska ob procesu proti slovenskim antifašistom leta 1930 v Trstu. S svojim rasističnim izrazoslovjem so mediji hoteli prikazati obtožence kot osamljene skrajneže, ki niso imeli ne povezav ne podpore slovenskega in hrvaškega prebivalstva v Julijski krajini.

Ključne besede: fašizem, rasizem, Julijska krajina, protifašizem, "prvi tržaški proces"

TERRORISTI SLAVI: LA RETORICA FASCISTA E IL PROCESSO DI TRIESTE DEL 1930

SINTESI

Il saggio è dedicato alla retorica usata dalla propaganda fascista e dalla stampa di regime in occasione del processo contro gli antifascisti sloveni svoltosi a Trieste nel 1930. Con il loro linguaggio razzista i mezzi di informazione volevano presentare gli accusati come degli estremisti isolati che non godevano di alcun legame nè sostegno tra la popolazione slovena e croata della Venezia Giulia.

Parole chiave: fascismo, razzismo, Venezia Giulia, antifascismo, "primo processo di Trieste"

V slovenskem zgodovinopisju se je že precejšnje število avtorjev ukvarjalo s procesom septembra 1930, ko se je fašistično Posebno sodišče za zaščito države iz Rima preselilo v Trst in tukaj sodilo skupini slovenskih antifašistov.¹ Proces je kasneje dobil ime "prvi tržaški proces".² Članek želi na podlagi že opravljenih študij in gradiva iz tistega obdobja izpostaviti vlogo in pomen retorike, ki so jo uporabljale oblasti v zvezi s sodnim postopkom. Glede na to, da je "prvi tržaški proces" pravi mejnik za zgodovino Primorske v obdobju med svetovnimi vojnami, se članek osredotoča na fašistično propagandno retoriko v dneh procesa. Italijanski tisk je temu dogodku posvetil veliko pozornosti in je pomenljiv zaradi tega, ker v celoti odraža videnje fašističnih oblasti, kajti vse časopisje je bilo pod nadzorom režimske agencije Stefani.³ Tisk je slepo sledil direktivam, ki so jih narekovalе oblasti. Zato so pridobljene informacije koristne pri analizi, kako so državne ustanove, ki so jih proizvajale, razširjale svoje poglede in jih uveljavljale med širšo javnost.

Članek želi prispevati le majhen delež k obravnavanju širše tematike o stereotipnem gledanju na "drugega" v odnosih med italijanskim prostorom in slovenskimi ter drugimi slovanskimi sosedi na vzhodu, zlasti v fašističnem obdobju, vprašanje, ki ga je že načel Enzo Collotti, a še čaka na poglobljeno in celovito obravnavo (Collotti, 2000).

Kmalu po zasedbi Primorske, Istre in drugih območij, ki jih je postopoma zavzela italijanska vojska od novembra 1918 dalje in jih je propaganda imenovala *terre irredente* (neodrešena ozemlja), je bila govorica oblasti zaznamovana z izrazi, ki so imeli funkcijo, da to območje prikažejo čim bolj italijansko. S stereotipno določitvijo "drugačnega", "sovražnega", "protinacionalnega" je italijanska povojna drža, prežeta z nacionalnimi strastmi, odklanjala katerikoli odstop od evforičnega proslavljanja zmage in združitve celotnega italijanskega naroda v eno državno celoto (prim. Vinci, 2002, 379; Sluga, 2003). V taki situaciji ni bilo posluha za pripadnike drugih narodnosti, ki so se znašli znotraj italijanskih meja, še zlasti ne za Slovence in Hrvate, predstavnike tiste sosednje države, ki je s svojim nastankom preprečila Italiji popolno in monopolno obvladovanje jadranskega prostora.

-
- 1 Med najpomembnejšimi deli gre omeniti naslednja: Juvančič, 1974; Kacin-Wohinz, 1990; Pahor, 1979; Pirjevec, 1981; Španger, 1986. Za mednarodne odmeve, ki jih je imel proces, prim. tudi Klabjan, 2006. Za popolnejši pregled bibliografije sta koristni deli Bajc, 2000 in Bajc, Pelikan, 2004. O ustanovitvi in delovanju Posebnega sodišča za zaščito države (Tribunale speciale per la sicurezza dello stato) gl. podrobneje Longhitano, 1995. O sojenju proti Slovincem in Hrvatom prim. Iz knjige Aula IV, 1970 in Dini, 2004.
  - 2 Leta 1941 je Posebno sodišče znova uprizorilo proces v Trstu, ki je znan pod imenom "drugi tržaški proces". Pet obtožencev je bilo ustreljenih, številni drugi pa so bili obsojeni na večletne zaporne kazni. Več o tem gl. Pirjevec, 1982; Kacin-Wohinz, Vremec, Turk, 2001; Verginella, 2003. Prvič pa je Posebno sodišče prišlo na območje Julijske krajine leta 1929, ko je v Pulju sodilo štiričlanski skupini hrvaških antifašistov in enega izmed njih, Vladimirja Gortana, obsodilo na smrt. Več o tem gl. Kacin-Wohinz, 1990.
  - 3 O delovanju agencije glej Canosa, 2003.

Sl. 1: Zvonimir Miloš, Franjo Marušič in Ferdo Bidovec (stojijo z leve) (v: Kacin-Wohinz, 1990).

Fig. 1: Zvonimir Miloš, Franjo Marušič and Ferdo Bidovec (standing from the left) (in: Kacin-Wohinz, 1990).

V Julijski krajini je retorika oblasti zvenela izredno paternalistično; mali slovenski ali hrvaški človek, ponavadi kar preprosto "slavo", kvečjemu "jugoslavo", naj bi se v teku nekaj let pod "težo več kot dvatisočletne italjske civilizacije" avtomatično asimiliriral in postal lojalni italijanski državljan. Ta paternalistična vizija dobrega in miroljubnega slovanskega kmeta je po nastopu fašizma na oblast pridobivala vse bolj rasistične predznake. Mit italijanske moči in višje italijanske civilizacije se je spojil z agresivnimi fašističnimi parolami, ki jih je Mussolini že leta 1920 uporabil v svojih govorih v Trstu in Pulju, kjer je 22. septembra v govoru v tamkajšnjem gledališču označil "slovansko raso" kot manjvredno in barbarsko, s katero je potrebno uporabiti "politiko palice".⁴ Tako besedišče je bilo značilno zlasti za tržaško oziroma celotno obmejno fašistično retoriko, kajti slovanstvo se je večkrat enostavno povezovalo s pojmom barbarstva, manjvrednosti, zaostalosti (Collotti, 2000, 46). Na državni ravni je na primer tako raven dosegalo fašistično glasilo *Il Popolo d'Italia*. Istočasno se je

4 "[...] di fronte a una razza come quella slava, inferiore e barbara, non si deve seguire la politica che dà lo zuccherino, ma quella del bastone". Citirano po Bon Gherardi, 1985, 30. Prim. Bartolini, 2006, 36.

stopnjevalo povečevanje in poudarjanje italijanske kulture. *Alloglotti* oziroma tuje-rodci, kot je pisala uradna državna retorika, naj bi se v kratkem asimilirali. Tako prepričanje je slonelo na pisanju italijanskih nacionalističnih intelektualcev in politikov, ki so predvsem od polovice 19. stoletja dalje pri opisovanju svojih vzhodnih, a tudi severnih sosedov nemalokrat uporabljali pridevnik barbarski. Pesnik Gabriele d'Annunzio je 20. maja 1915 po odločitvi italijanskega parlamenta o vstopu v vojno takole naslovil zbrano množico: "Ne bojimo se svoje usode, temveč ji gremo naproti. [...] V vsakem od nas žari mladostni duh jezdecev dvojčkov, ki gledajo Kvirinal. Nocoj bosta stopila k Tiberi, da pod Aventinom napojita v njej svoja konja, nato pa bosta pojezdila proti Soči, ki jo bomo rdeče obarvali z barbarsko krvjo."⁵ To je samo primer enega izmed najbolj poznanih in kontroverznih piscev, ki je nekaj let kasneje na čelu svojih legionarjev vkorakal v Reko, da bi jo priključil Italiji. Verzi pa so dokaz, kako je večina italijanske inteligence gledala zviška na območje severno od Alp in zlasti onkraj Soče. Ni manjkalo častnih izjem, ki so izhajale iz demokratične, mazzinijevske tradicije, ampak v burnih in strasti polnih povojnih dni so veliko bolj zalegle besede o "nevarnih barbarih".

Asimilacijska politika, ki jo je izvajala italijanska država, je od samega začetka naletela na različne oblike protesta. V prvih povojnih mesecih se je upor kazal v obliki spontanega odpora ljudi do italijanskih okupacijskih sil, v naslednjih letih pa je pridobival organizirani značaj.⁶ Razne skupine in tajne organizacije so se proti koncu dvajsetih let začele z nasiljem upirati raznarodovalnim ukrepom fašističnih oblasti. Tudi primorska duhovščina se je združila v tajno organizacijo (gl. Pelikan, 2002). Ob njej je bila še cela vrsta ilegalnih organizacij, ki so imele iredentistični značaj, med katerimi je izstopala Organizacija jugoslovanskih nacionalistov (ORJUNA). V naslednjih letih sta se uveljavili organizaciji TIGR (akronim zasedenih območij Trst, Istra, Gorica, Reka) in Borba, ki je bila prisotna predvsem na Tržaškem in v Istri (gl. Kacin-Wohinz, 1990; Kacin-Wohinz, Pirjevec, 2000). Organizacije, čeprav so se med seboj razlikovale, so imele kot skupni cilj upreti se fašističnemu režimu. Najbolj odločna je bila mlajša generacija, ki se ni strinjala s pasivno držo dotedanjih uradnih predstavnikov slovenske in hrvaške skupnosti. Pri tem je bila še najbolj prodorna organizacija Borba.⁷ Požigali so šole, ki jih je italijanska država prek organizacije Lega nazionale postavljala v slovenskih in hrvaških krajih, napadali so ljudi oziroma strukture, ki so bili povezani s fašističnim režimom. Organizirali so atentate in širili

5 "Non temiamo il nostro destino ma gli andiamo incontro cantando. [...] In ciascuno di noi arde il giovenile spirito dei due Cavalieri gemelli che guardano il Quirinale. Essi scenderanno stanotte ad abbeverare i loro cavalli nel Tevere, sotto l'Aventino, prima di cavalcare verso l'Isonzo che faremo rosso del sangue barbarico" (D'Annunzio, 1954, 61). Gl. tudi Pirjevec, 2004, 13.

6 O odporu slovenskega prebivalstva na območju, ki so ga že med vojno zasedle italijanske čete, gl. Svolfšak, 2003.

7 O nastanku in dejavnosti tajne organizacije Borba gl. med drugim Španger, 1986 in Žerjal, 1990.

antifašistični tisk, ki je prihajal iz tujine. Predvsem tistega, ki so ga italijanski anti-fašisti v pregnanstvu v Parizu pošiljali v domovino.

8. aprila 1928 je bila izvedena demonstrativna akcija na Proseku, vasi nedaleč od Trsta, s požigom italijanske šole, ki je bila postavljena namesto slovenske. Mesec kasneje sta sledila še požiga šole na Katinari zraven Trsta in otroškega vrtca v Tolminu na Goriškem. Čeprav so se časopisi večkrat izogibali takim novicam, da ne bi dajali preveč prostora protirežimskim akcijam, je v začetku marca *Il Popolo di Trieste* tako pisal o požigih: v članku *Risposta ai bruciatori di scuole* (Odgovor požigalcem šol) je časopis poudarjal lojalnost lokalnega, "tujerodnega" prebivalstva. Izvajalci naj ne bi imeli nobene podpore med ljudmi. Naj bi bili le brezupni poskusi maloštevilnih agitatorjev. Zato naj bi atentati na italijanske šole v obmejnih območjih bili le dokaz o odkritem razmahu (*schietta fioritura*) Mussolinijeve Italije.

"Vsak atentat predstavlja brezupno priznanje. Vse ostalo bo že prišlo. Fašistična civilizacija ima pri sebi knjigo, a ne samo knjigo".⁸

Citat je pomenljiv in jasno govori o kolonialni politiki fašističnega režima med Slovenci in Hrvati. Najprej je bilo treba s knjigo vzgojiti na pol barbarska plemena, ki niso zmožna svoje, lastne kulture oziroma mora ta izginiti in zamenjala jo bo močnejša, fašistična civilizacija. Če knjiga ne bi bila dovolj, piše tržaško fašistično glasilo, ima ta nova civilizacija na razpolago še druge metode. Glede na to, da so se že od samega nastanka gibanja fašisti uveljavili z uporabo nasilja in so kljub prihodu na oblast nemalokrat nadaljevali z agresivno držo, je mogoče njihove metode interpretirati v dokaj napadalnem smislu.

Atentati pa so se kljub grožnjam nadaljevali. V naslednjih mesecih so se akcije stopnjevale in širile po primorskem prostoru. Streljali so tudi na fašistične miličnike in na tiste, ki so z njimi sodelovali. Sledile so aretacije, ki so prizadele kompromitirane voditelje mladinskih organizacij, prisilno razpuščenih v prejšnjih letih. Več ljudi je bilo konfiniranih. 10. februarja 1930 so nekateri člani tajne organizacije Borba organizirali bombni atentat na uredništvo tržaškega fašističnega dnevnika *Il Popolo di Trieste*. Ena oseba je bila ubita, tri pa lažje ranjene. Preiskava se je zavlekla in preiskovalci so preverjali vse možne povezave. Medtem so se atentati in požigi nadaljevali, storilci pa so bili sredi aprila zajeti. V naslednjih mesecih je tajna fašistična policija aretirala večjo skupino antifašistov in članov ilegalnih organizacij ter jih postavila pred Posebno sodišče za zaščito države, ustanovljeno leta 1926, ki je obravnavalo primere protidržavne oziroma protirežimske dejavnosti. Fašistične oblasti so sklenile, "da bodo pripravile proti najvidnejšim osumljencem spektakularen proces ter z njim dokazale italijanskemu in mednarodnemu javnemu mnenju, kako zna režim odločno poravnati račune s svojimi nasprotniki" (Pirjevec, 1981, 162).

8 "[...] queste scuole al confine sono ormai una schietta fioritura dell'Italia di Mussolini: ed ogni attentato è, di ciò, una disperata ammissione. Il resto verrà da sè. La civiltà fascista ha il libro, ma non il libro soltanto." (PDT, 1).

1. septembra 1930 se je na tržaškem sodišču začel proces. Obtoženih je bilo skupno 87 oseb, kar nekaj pa jih je že zbežalo čez mejo, tako da jih je ostalo 48; iz rimskih zaporov je bilo v Trst pripeljanih le 18. Druge zapornike, ki so sedeli za zapahi, je sojenje čakalo šele naslednje leto. Uvodna obrazložitev obtožnice je govorila o ilegalnem širjenju slovanskega tiska, o požigih italijanskih šol, terorističnih dejanjih zoper posameznike in zoper vojaške ter javne zgradbe, o vohunskih in številnih drugih zločinskih dejanjih, skupno 99 (Kacin-Wohinz, 1990, 293).

Iz poročil, ki jih je tržaška prefektura pripravila ob posameznih dogodkih, je zanimivo označiti in podčrtati izraze, ki so jih uradniki uporabljali pri opisu le-teh. V dokumentu, ki opisuje uboj občinskega sluga in četnega poveljnika organizacije *Milizia Volontaria per la Sicurezza Nazionale* Bogomirja Blažine, se ob običajnih *malfattori*, zločinci, hudodelci najdejo tudi izrazi, kot *alloglotti slavofili* oziroma "tujerodni slovanofili", medtem ko je kraško območje *zona carsica* definirano tudi *zona alloglotta*, "tujerodno območje" (AST, 1; gl. tudi Kacin-Wohinz, 1990, 260).

Že pred začetkom procesa, konec avgusta, ko so zapornike iz Rima pripeljali v Trst, je tržaško časopisje posvetilo precej prostora tej novici. *Il Popolo di Trieste* je nekaj dni pred procesom v članku *La mentalità dei terroristi sloveni* uporabil besede, kot so *vasta associazione a delinquere* (široka kriminalna organizacija), in označeval obtožence kot *bombardatori del nostro giornale* (bombaši našega dnevnika), *uccisori dei nostri consenzienti del Carso* (ubijalci naših pristašev na Krasu), *incendiari delle nostre scuole* (zažigalci naših šol) ali pa v povezovanju s prejšnjimi, habsburškimi časi tudi bolj splošno *Moloch del panslavismo adriatico* (Moloh jadranskega panslavizma). Tako pisanje je že kazalo na to, da želi fašistični režim iz procesa narediti spektakel (Pirjevec, 1981, 163). Obtožence so takoj označili za teroriste, tako da se jih je kaj kmalu oprijela oznaka *terroristi slavi* ali *banda terroristica slava*. Značilno je, da oznaki subverzivnih subjektov, kriminalcev, so oblasti dodajale še narodni, rasni prefiks. Tako je bil zločin ne samo zločin, temveč zločin balkanskega kova, *reato di marca balcanica*. Tudi opis obrazov obtožencev na zatožni klopi je bil rasistično obarvan, saj so to bili "tipični slovanski obrazi" (*tipiche faccie slave*). Da bi bil pojem terorizma, zločinstva v čim tesnejši povezavi z balkanskim svetom, so jih včasih imenovali celo *banda dei "comitagi"* (PDS, 1). Tudi obtožnico so časopisi opisali s tipično režimsko retoriko; tržaški *Il Piccolo* je 28. avgusta, ko je opisoval obtožnico in priprave na proces ter dejavnost organizacije, zapisal, da "[...] njih propaganda je bila sovraštvo za sovraštvo: naj se izdajalsko ubijajo karabinjerji in fašistični miličniki, naj se sežigajo italijanske šole, naj se kolje Italijane samo zato, ker so Italijani, in tudi Slovence, ki že miroljubno živijo skupaj z ostalimi Italijani".⁹ Časopis

⁹ "La loro propaganda era di odio per l'odio: si uccidano a tradimento carabinieri e militi fascisti, si incendino le scuole italiane, si massacrino gli italiani perché italiani e anche gli sloveni che oramai vivono pacificati fra tutti gli italiani." (PIC, 1).

je torej imel namen prikazati organizacijo kot tolpo, ki se je zaradi denarja, ki je prihajal iz Jugoslavije, spustila v zločinsko dejavnost. Med prebivalstvom naj ne bi imeli podpore in ljudi naj bi na svojo stran pridobili le z ustrahovanjem. Tako je hotela fašistična retorika prikazati *slovanske teroriste*, kot da bi se pretihotapili od drugod, od zunaj, misleč na Jugoslavijo, saj naj bi slovansko prebivalstvo v mejah Italije bilo v celoti mirno, pokorno in vdano italijanskemu režimu. Piše se o "temačnem vnašanju balkanskih vplivov v smislu, ki ga mora tudi Balkan odkloniti [...]".¹⁰

Italijanska civilizacija naj bi torej že blagodejno učinkovala na slovansko prebivalstvo, ki je živelo znotraj njenih meja. Tisti, ki se s tem stanjem niso strinjali in se niso mogli sprijazniti, naj bi prihajali od zunaj in na območje, ki so ga Italijani v skopih desetih letih uspeli civilizirati, vnašali balkanske metode oziroma take, ki jih celo barbarški Balkan ni mogel sprejemati. Namen fašistične propagande je bil torej razdeliti slovensko in hrvaško prebivalstvo z namenom, da bi uporniki izgubili podporo ljudi.

Dan pred začetkom procesa, "ko bo nad krivce padel trden meč Pravice" (*inflessibile spada della Giustizia*), kot piše *Il Popolo di Trieste*, je časopis izšel s komentarjem *V imenu civilizacije*; "tu gre", navaja pisec, "za pravico civilizacije proti barbarstvu, ki žali temelje civilnega sožitja [...]. Ti razlogi postavljajo nedvomno problem varnosti: varnost Države, Nacije, civilizacije pred napadi barbarstva."¹¹ V isti številki tržaško fašistično glasilo povzema novice iz rimskih dnevnikov. Med opisi, ki so se ponavljali že več časa, kot so na primer "hladna krutost hudodelcev" (*fredda ferocia dei delinquenti*) ali "skupina kriminalcev, ki je zakrivila najbolj nizkotne zločine" (*gruppo di criminali rei di ogni più ignobile delitto*), je najti tudi komentar, da "tujerodci odrešene Benečije so manjšina, ki izvira iz velikega italskega rodu in so bili le kasneje, relativno pozno, pod vplivom drugih ras. Ostali ne predstavljajo pomembne etnične enote, da bi lahko govorili o tuji pravici na teh italijanskih tleh."¹² V originalu je uporabljen izraz *italianissime* za obmejna območja: torej nekaj superitalijanskega, superlativ, ki kaže na nujnost dokazovanja italijanske identitete ozemlja ob vzhodni meji. V resnici pa je prebivalstvo neitalijanskega rodu povzročalo precej težav fašistični propagandistični politiki v tem prostoru. V isti sapi so propagandna peresa večkrat uporabljala pojem civilizacije in ga enostavno enačila z italijanstvom, ki naj bi predstavljal branik pred barbarstvom. Tak način pisanja je bil prej pravilo kot izjema. Očiten primer je članek dnevnika *La Fiamma*:

10 "Ma nella Venezia Giulia una fosca immissione di influenze balcaniche in un significato che i Balcani hanno diritto di respingere, [...]" (PIC, 1).

11 "Ed è in causa la ragione della civiltà contro una barbarie che offende i principii basilari della convivenza civile [...]. Queste ragioni, pongono senza equivoci il problema della sicurezza: sicurezza dello Stato, della Nazione, della civiltà contro gli assalti della barbarie." (PDT, 2).

12 "Gli allogeni della Venezia redenta sono una minoranza, le cui origini risalgono al grande ceppo italico e subirono soltanto in un secondo tempo, relativamente recente, l'influenza di altre razze. I rimanenti non costituiscono alcun nucleo etnico importante per cui si possa comunque parlare di diritti stranieri su quelle italianissime terre." (PDT, 2).

"Naj se [Posebno sodišče, op. a.] zaveda med zasliševanjem, ob presoji vsakega stavka, ob končni razsodbi, da ljudje (če lahko sploh imenujemo ljudi pobudnike in izvajalce pokolov!), katerim bo sodil ne poznajo plemenitosti. Za njih je plemenitost šibkost: napačna interpretacija, ki je skupna vsem rasam, ki so v duhu in kulturi manjvredne. Preveč smo že plačali nekaj naših plemenitih gest na tej skrajni izvidnici latinstva, na meji misterioznega in grozečega Orienta. Naj ne skrbi sodniški zbor o posledicah svojih odločitev: osemsto tisoč Julijcev [giuliani, identiteta, ki naj bi bila skupna prebivalcem novoustanovljene pokrajine Venezia Giulia, op.a.], italianissimi ob vsaki uri, pripravljeni ob vsaki uri ravnati na italjski način, stojimo na straži. Zato, da bo hydra uničena! Naj se obsoja brez usmiljenja, kot so brez usmiljenja vedno delali morilci, požigalci in preprosti tatovi."¹³

Časopisje je vsakodnevno sledilo dogodkom v sodni dvorani; v tržaških dnevnikih je bil podrobno zabeležen potek postopka. Pomembno je podčrtati, kako je fašistična retorika opisovala obtožence, njihove like in figure. Primer dnevnika *Il Popolo di Trieste* je v tem ogledu zelo ustrezen; na drugi dan procesa je namreč časopis objavil članek z naslovom *Come si presentano* (Kako se predstavljajo), misleč na obtožence. Tako začinja: "Evo jih v kletki, grdogledi, osupli, čeprav bi se radi pokazali brezbrizne." Pisec vsakega obtoženca opisuje posebej, najprej način oblačenja, nato fizične lastnosti. "Milos je mladenič brez posebnih značilnosti: visok, mršav, s suhim obrazom. [...] Veliko bolj zanimiva, za razpravo kriminologije, da se razumemo, je figura Ferdinanda Bidovca. Tudi on je mlad, nizek, krepak. Njegov obraz ima bistvene poteze njegove amoralnosti: štrleče ličnice, debela brada, majhne oči, in izredno gibčne, ostre [...]. Lasje so počesani navzgor, plavkasti, z dvema globokima vdolbinama na sencih. [...]. Francesco Marusich ima na obrazu čudno mešanico hudodelstvene stigme in ženskih potez. Nizko čelo, izredno črni lasje, lepo počesani, majhen in okrogel obraz, temen, z zlobnim pogledom, ki izvira iz črnih zenic [...]"¹⁴

13 "Sia presente ad esso, durante le interrogazioni, nel vaglio di ogni frase nella sentenza ultima perché gli uomini (se uomini si possono ancora chiamare gli ideatori ed esecutori di carneficine!) ch'esso viene chiamato a giudicare non conoscono generosità. Per loro la generosità è debolezza: difetto di interpretazione comune a tutte le razze, nello spirito e per cultura, inferiori. Già troppo scontammo in questa estrema vedetta della latinità, al confine dell'Oriente misterioso e minaccioso, alcuni nostri gesti cavallereschi dei primi anni. Non si preoccupi il collegio giudicante dell'effetto della sua sentenza: ottocento mila giuliani, italianissimi in ogni ora, pronti in ogni ora ad agire italicamente, sono in piedi, a buona guardia. Perché l'idra sia annientata! Si condanni senza pietà, come senza pietà gli assassini, gli incendiari e ladri comuni sempre agirono." (FIA, 1).

14 "Eccoli nella gabbia, torvi, sbigottiti anche se vogliono parere indifferenti [...]. [Il Milos] è un giovane senza caratteristiche particolari: alto, stecchito, viso asciutto... Molto più interessante, beninteso per un trattato di criminologia, la figura di Bidovec Ferdinando. Giovane anche lui, basso di statura, robusto. Il suo volto presenta i tratti essenziali della sua amoralità: zigomi sporgenti, mento grosso, occhi piccoli, mobilissimi acuti. [...] Ha i capelli tirati all'insù, biondastri, con due profonde incavature alle tempie. [...] Francesco Marusich ha sul volto uno strano gioco di stimate della delinquenza e di tratti femminili. Fronte bassa, capelli nerissimi e ben pettinati, viso piccolo e tondo, scuro, dominato da uno sguardo sinistro che si diparte da due pupille nere [...]" (PDT, 3).

Velika večina pregledanega italijanskega tiska je pisala na ta način. Obenem je bil tržaški tisk v tem pisanju še toliko bolj pester. Uradniki prefektуре takega barvitega publicističnega izrazoslovja niso uporabljali, njihova poročila pa se razen tega v bistvu ne razlikujejo od časopisnih kolon.

Zgoraj imenovane osebe so bile med glavnimi obtoženci. Vsi trije so bili skupaj z Valenčičem nekaj dni kasneje usmrčeni na gmajni zraven Bazovice v bližini Trsta. Večina drugih je bila obsojena na večletne zaporne kazni.

Svojevrsten opis je dokaz, kako je fašistična propaganda na podlagi rasne diskriminacije širila med ljudi percepcijo o manjvrednih ljudeh. Z izpostavljanjem "ne-normalnosti", ki jo je tisk opisoval, so oblasti želele prikazati slovenske antifašiste, ki so se s terorističnimi akcijami uprli režimu, kot tujek v sami slovenski in hrvaški družbi Julijske krajine. Hotele so jih namreč odtujiti od ostalega prebivalstva v pokrajini in jih tako popolnoma osamiti.

SLAVIC TERRORISTS: FASCIST RHETORIC AND THE TRIAL OF TRIESTE IN 1930

Borut KLABJAN

University of Primorska, Science and Research Centre of Koper, SI-6000 Koper, Garibaldijeva 1

e-mail: borut.klabjan@zrs.upr.si

SUMMARY

After World War I and the disintegration of the Habsburg Monarchy, many Slovenes and Croatians found themselves living within the borders of the Kingdom of Italy and under the extreme pressure of its assimilationist politics. In the first months following the end of the war, opposition was present only in the form of spontaneous resistance to the Italian occupying forces, but through the following years it assumed a more organised character. Towards the end of the 1920s, various groups including secret organisations started rising in opposition to the denationalising measures of the Fascist government using open violence: burning down the schools erected in Slovene and Croatian towns by the Italian state through the 'Lega nazionale' organisation, and attacking the people and structures connected in any way with the Fascist regime. They organised assaults and propagated anti-Fascist papers and other types of press material. After the attack at the editorial office of the Trieste Fascist newspaper 'Il Popolo di Trieste', the perpetrators and a wide circle of their collaborators were arrested and put on trial. The first group of defendants were tried in Trieste in September, 1930, and four of them were sentenced to death.

The paper focuses on the rhetoric used by the Italian authorities in dealing with these acts and the perception held by Fascist hierarchs regarding the subversive activities carried out by Slovene insurgents. The term they used most when referring to members of the resistance was 'Slavic terrorists', but often also 'bandits' or, combining the two, 'banda terroristica slava'. Typically, the authorities would always add a racial or national prefix to the labels 'subversive subjects' and 'criminals'. In the Trieste Fascist rhetoric the Slavic cultures would frequently be associated with the notions of barbarism, inferiority, and backwardness; as a direct opposite to Slavic barbarians the Fascist and nationalistic rhetoric stressed and praised the tradition of the 2000-year-old Italian culture founded on the basis of the 'magnificent and celebrated' Roman civilisation.

A very interesting point of research concerns the use of the press (especially that of the Trieste area) covering the events in detail. As the press blindly followed the directives dictated by the government through its press agency Stefani, the obtained information is extremely useful for an analysis of how the state institutions, which produced this information, propagated their views among the wider public.

Key words: Fascism, racism, Venezia Giulia, anti-Fascism, 'first Trieste trial'

VIRI IN LITERATURA

AST, 1 – Archivio di Stato di Trieste (AST), fond Prefettura-Gabinetto, karton 184, dok. št. 058-3251, 18. 1. 1930.

PDT, 1 – Il Popolo di Trieste (PDT), 7. 3. 1930, 1.

PDT, 2 – PDT, 31. 8. 1930, 1.

PDT, 3 – PDT, 2. 9. 1930, 1.

PIC, 1 – Il Piccolo (PIC), 28. 8. 1930, 4.

PDS, 1 – Il Piccolo della Sera (PDS), 1. 9. 1930, 1.

FIA, 1 – La Fiamma (FIA), 30. 8. 1930, 1.

Bajc, G. (2000): Historiografija 1985–2000 o Julijski krajini med svetovnima vojnama. Zbornik Milice Kacin-Wohinz. Prispevki za novejšo zgodovino, XL, 1, 331–366.

Bajc, G., Pelikan, E. (2004): Od konca prve do začetka druge svetovne vojne (1918–1941). V: Bajc, G. (ur.): Na oni strani meje. Slovenska manjšina v Italiji in njen pravni položaj: zgodovinski in pravni pregled 1866–2004. Knjižnica Annales Majora. Koper, 59–92.

Bartolini, S. (2006): Fascismo antislavo. Il tentativo di "bonifica etnica" al confine nord orientale. Pistoia, I.S.R.Pt.

- Bon Gherardi, S. (1985):** *Politica, regime e amministrazione in Istria*. V: Bon Gherardi, S. et al.: *L'Istria fra le due guerre. Contributi per una storia sociale*. Roma, Ediesse, 21–80.
- Canosa, R. (2003):** *La voce del duce. L'agenzia Stefani. L'arma segreta di Mussolini*. Milano, Mondadori.
- Collotti, E. (2000):** *Sul razzismo antislavo*. V: Burgio, A. (ur.): *Nel nome della razza. Il razzismo nella storia d'Italia 1870–1945*. Bologna, Il Mulino, 33–61.
- D'Annunzio, G. (1954):** *Prose di ricerca, di lotta, di comando, di conquista, di tormento, d'indovino, di rinnovamento, di celebrazione, di rivendicazione, di liberazione, di favole, di giochi, di baleni*. Milano, Mondadori.
- Dini, S. (2004):** *Il tribunale speciale per la difesa dello stato e l'irredentismo jugoslavo*. *Qualestoria*, XXXII, 1, 65–80.
- Iz knjige Aula IV (1970):** *Vsi procesi proti Slovincem in Hrvatom ter drugim antifašistom iz Jul. krajine pred fašističnim posebnim tribunalom 1927–1943*. Trst, ZTT.
- Juvančič, I. (1974):** *Leto bazoviških žrtev 1930 (Neposredno italijansko ozadje in slovensko zadržanje po fašističnih virih)*. *Kronika*, XXII, 2, 112–121.
- Kacin-Wohinz, M. (1990):** *Prvi antifašizem v Evropi 1925–1935*. Koper, Lipa.
- Kacin-Wohinz, M., Pirjevec, J. (2000):** *Zgodovina Slovencev v Italiji 1866–2000*. Ljubljana, Nova revija.
- Kacin-Wohinz, M., Vremec, V., Turk, L. (2001):** *Posebno sodišče. Drugi tržaški proces. Tribunale speciale. Il secondo processo di Trieste. Opčine – Trst, Knjižnica Pinko Tomažič in tovariši Slovenskega kulturnega društva Tabor*.
- Klabjan, B. (2006):** *"Češkoslovaško-italijanska mala vojna"*. *Mednarodne razsežnosti prvega tržaškega procesa in reakcije na Češkoslovaškem*. *Annales, Series historia et sociologia*, 16, 1, 15–30.
- Longhitano, C. (1995):** *Il Tribunale di Mussolini. Storia del Tribunale Speciale (1926–1943)*. *Quaderni dell'ANPPIA*, 20. Roma.
- Pahor, M. (1979):** *Bazovica 1930–1980. Jadranski koledar za leto 1980*. Trst, ZTT.
- Pelikan, E. (2002):** *Tajno delovanje primorske duhovščine pod fašizmom. Primorski krščanski socialci med Vatikanom, fašistično Italijo in slovensko katoliško desnico – zgodovinsko ozadje romana Kaplan Martin Čedermac*. Ljubljana, Nova revija.
- Pirjevec, J. (1981):** *Bazovica 1930. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja*, 21. Ljubljana, 157–166.
- Pirjevec, J. (1982):** *La fase finale della violenza fascista. I retroscena del processo Tomažič*. *Qualestoria*, X, 2, 75–94.
- Pirjevec, J. (2004):** *Politika Italije do slovenske manjšine*. V: Bajc, G. (ur.): *Na oni strani meje. Slovenska manjšina v Italiji in njen pravni položaj: zgodovinski in pravni pregled 1866–2004*. Koper, Založba Annales, 13–30.

- Sluga, G. (2003):** Identità nazionale italiana e fascismo: alieni, allogeni e assimilazione sul confine nord-orientale italiano. V: Cattaruzza, M. (ur.): Nazionalismi di frontiera. Identità contrapposte sull'Adriatico nord-orientale. Catanzaro, Rubbettino, 171–202.
- Svoljšak, P. (2003):** Soča, sveta reka. Italijanska zasedba slovenskega ozemlja (1915–1917). Ljubljana, Nova revija.
- Španger, V. (1986):** Bazoviški spomenik. Trst, Hranilnica in posojilnica.
- Verginella, M. (2003):** Il processo Tomažič. V: Puppini, M., Verginella, M., Verrocchio, A.: Dal processo Zaniboni al processo Tomažič. Il tribunale di Mussolini e il confine orientale (1927–1941). Udine, Gaspari, 103–142.
- Vinci, A. (2002):** Il fascismo al confine orientale. V: Storia d'Italia. Le regioni dall'Unità a oggi. Il Friuli-Venezia Giulia. I. Torino, Einaudi, 377–513.
- Žerjal, D. (1990):** Spomini in razlage. Trst, ZTT.